

О. Л. Башманівський, кандидат педагогічних наук, старший викладач Житомирського державного університету імені Івана Франка

Особливості вживання прикметників black та white у складі фразеологічних зворотів англійської мови

Роботу виконано в ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню особливостей вживання прикметників black та white у складі фразеологічних зворотів англійської мови на матеріалі ідіоматичних словників та художніх текстів американських і англійських письменників. Уточнено поняття фразеологізму, проаналізовано найбільш вживані фразеологічні одиниці з прикметниками-колоронімами black та white у складі: фразеологізмів-порівнянь, фразеологізмів-метафор, фразеологізмів-метонімії, фразеологізмів-перифраз та евфемістичних фразеологізмів. Визначено основні проблеми, які виникають у процесі перекладу фразеологізмів, з'ясовано, що кольористика зберігається в мові перекладу не завжди.

Ключові слова: прикметник, фразеологічний зворот, колоронім, порівняння, метафора, метонімія.

Башмановский А.Л. Особенности употребление прилагательных black и white в составе фразеологических оборотов английского языка.

Статья посвящена исследованию особенностей употребления прилагательных black и white в составе фразеологических оборотов английского языка на материале идиоматических словарей и художественных текстов американских и английских писателей. Уточнено понятие фразеологизма, проанализированы наиболее употребляемые фразеологические единицы с прилагательными-цветообозначения black и white в составе: фразеологизмов-сравнений, фразеологизмов-метафор, фразеологизмов-метонимий, фразеологизмов-перифраз

и эвфемистических фразеологизмов. Определены основные проблемы, возникающие в процессе перевода фразеологизмов, выяснено, что цветообозначение сохраняется в языке перевода не всегда.

Ключевые слова: прилагательное, фразеологический оборот, цветообозначение, сравнение, метафора, метонимия.

Bashmanivskiy. O.L. The Features of the Use Adjectives black and white in Phraseological Turnovers in English Language.

The article investigates the use of the features adjectives black and white in the phraseological English based on idiomatic dictionaries and literary texts of American and British writers. The phraseologism definition is specified, analyzed the most commonly used phraseological units with the adjective-colours black and white in the phraseologisms of comparison, phraseologisms of metaphor, phraseologisms of metonymy, phraseologisms of periphrasis and euphemistic phraseologisms. The main problems that occur in the translation process of the phraseologisms were determined. found that the colouristics is preserved in the target language is not always the case.

Key words: adjective, idiomatic, colouristics, comparison, metaphor, metonymy.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останнього тисячоліття в англійській мові сформувалася велика кількість висловів, які люди вважають вдалими і влучними. У цих сталих виразах були відображені зразки життєвого досвіду народу, які яскраво передають столітні спостереження над навколишнім світом. Цей особливий розділ мовознавства вивчає фразеологія. Треба зазначити, що у сучасному науковому світі немає єдиної думки щодо питання про сутність і визначення фразеологізму як мовної одиниці, тому що поки що існують наукові суперечки із проблем обсягу фразеології як науки й характеру мовних явищ, які визначаються як фразеологізми. Причиною цього, багато в чому, є різне розуміння мовознавцями сутності самої фразеологічної одиниці.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідженням питань фразеології англійської мови займалися О.І. Смирницький, О.В. Кунін, Н.М. Амосова, А.І. Альохіна, Ш. Баллі, Л.П. Смітт. Проте слід відзначити, що, на жаль, цій галузі мовознавства приділяється ще недостатньо уваги в науковому світі. Визначення загального характеру фразеологізму дав ще швейцарський учений Ш. Баллі: “сполучення, що міцно ввійшли в мову, називаються фразеологічними одиницями” [1, 46]. Його ж вважають і родоначальником теорії фразеології, оскільки він перший написав цілу главу про фразеологію у своєму підручнику по стилістиці, а також виділив ці групи словосполучень у двох своїх книгах: “Нариси стилістики” й “Французька стилістика” [1].

А.В. Кунін визначив, що “фразеологічні одиниці - це стійкі сполучення лексем” [7, 84]. В.Л. Архангельський, С.Г. Гаврин, В.Н. Телія визначають фразеологізм як “мовну одиницю, для якої характерні такі другорядні ознаки як метафоричність, еквівалентність і синонімічність слова” [3, 170]. Окремі мовознавці серед найбільш загальних ознак фразеологічних одиниць називають “мовленнєву стійкість, семантичну цілісність і окрему оформленість” [4, 21]. Відомий дослідник В. В. Виноградов визначав “за найбільш істотну ознаку фразеологічної одиниці її еквівалентність і синонімічність слову” [4, 58]. Проте, на думку Н.М. Шанського, “метафоричність властива також і багатьом словам, а еквівалентність - не всім стійким сполученням. Тому поєднання цих другорядних і залежних ознак у визначення фразеологізму не зовсім коректно”. Учений підкреслював, що “правильна дефініція фразеологізму неможлива без обліку його відмінностей від слова й вільного сполучення” [5, 63].

Визначаючи фразеологізм мовним явищем, яке є універсальним для різних соціумів, ми припускаємо, що в будь-якій мові існують фразеологічні одиниці до складу яких входять назви кольорів, тому що фраземи відтворюють реалії життя. Проте ми не відкидаємо той факт, що для кожної культури відбувається різне психологічне наповнення кольороназв, яке проявляє себе у процесі перекладу фразеологічних одиниць на іншу мову.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є аналіз лексико-семантичних та граматичних особливостей вживання прикметників black та white в англійській мові на матеріалі ідіоматичних словників та художніх текстів американських і англійських письменників. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань: уточнити поняття фразеологізму; проаналізувати особливостей вживання прикметників black та white у складі фразеологізмів-порівнянь, фразеологізмів-метафор, фразеологізмів-метонімії; визначити особливості перекладу цих лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На основі більшості опрацьованих нами лексикографічних джерел, ми можемо зазначити, що входячи до складу фразеологічних одиниць, назви кольорів у деяких випадках втрачають своє значення ознаки кольору і набувають зовсім інших тлумачень. У деяких фразеологізмах можна визначити значення певного елемента, в інших же це неможливо, бо поєднання всіх складових фраземи породжує нове загальне її значення. Семантичне значення кожного з компонентів по-різному виявляється в різних типах фразеологізмів. Ми можемо виділити основні типи: фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії.

Фразеологізми-порівняння - це такі комбінації лексем, основу яких складає часткове переосмислення явища. Як справедливо зазначає В.М. Мокієнко, в "порівняннях зміст фразеологізму виражений майже експліцитно" [6, 167]. за твердженням О.В. Куніна, в галузі фразеології можуть використовуватись структурно-семантичні моделі фразеологічних одиниць. Цей тип моделювання присутній у "стійких порівняннях, які ще називаються компаративними зворотами. Ад'єктивні компаративи, типу as + прикметник + as + іменник (чи словосполучення) є одним з основних" [7, 76-77].

Групу фразеологізмів-порівнянь складають такі фразеологізми, в яких перший основний компонент вживається в прямому значенні. За класифікацією типів лексем, запропонованою О.В. Куніним, "назва кольору в даному випадку

відноситься до реальних слів” [7, 71]. У фразеологізмах-порівняннях можна виділити безпосереднє значення кожного компонента-колоноріма. Наприклад *black: as black as soot, as black as a raven, as black as a coal, as black as a crow's wing, as black as ink* (дуже чорний); *as black as the grave, as black as pitch, as black as hell, as black as my hat* (темний, чорний, «нічого не видно: хоч в око стріляй»); *as black as death, as black as sin, as black as a thunder cloud, as black as thunder* (темний, похмурий (про людину)) [10]. Серед фразеологізмів-порівнянь з компонентом *black* також зустрічається вираз *to work like a black* (дуже важко працювати) [11], де лексема *black* увиразнює буквальне значення дієслова.

Слід зазначити, що фраземи з колонорімом *white* мають такі значення: білий, як сніг, білосніжний – *as white as a lily, as white as chalk, as white as ivory, as white as milk, as white as wool* та блідий – *as white as a ghost, as white as ashes, as white as marble* [10]. У першому випадку цей колонорім несе позитивне забарвлення, про що свідчить інший компонент (*a lily, ivory, milk*), ті ж фраземи цього колоноріму у значенні “блідий” мають негативне забарвлення, що також зумовлено порівнювальною лексемою (*ghost, ashes*) [9].

Продовжуючи аналізувати позитивне значення цього колоноріму, наведемо наступні приклади: *white as the driven snow* (чисте, невинне), *white elephant* (рідкісні, цінні, але, можливо, небажані), *lily-white reputation* (незаплямована репутація) *white knight* (той, хто приходить на допомогу іншій людині), *white list* (список гарних подій), *white sale* – (продаж простиралл, рушників, постільної білизни), *pearly white* (дуже білі зуби). Та надиво в чистоті білого кольору зустрічаємо також і негативне значення: *whitewash* (приховати), *whiteout* (нульова видимість), *white flag* (здаватися), *white lightning* (самогон), *white knuckle* (те, що є швидким, захоплюючим, або лякаючим) [11].

Більшість вчених вважає, що найбільш розповсюдженим типом фразеологізмів є фразеологізми-метафори. О.В. Кунін визначає цей тип як “перенесення найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним

на основі реальної або уявної схожості” [7, 124]. Найчисельніша група фразеологізмів-метафор досить образна, і за висловом В.М. Мокієнка, метафора є “фактором створення образності” [6, 167]. До складу метафоричних фразеологізмів лексема *black* увійшла у переносному значенні: паршива вівця - *black sheep of the family*, поганий, страшний – *devil is not so black as he is painted* (не такий він вже поганий, як його зображують), *to depict in black colours* (представляти в поганому світлі), *to paint smth. black* (показувати в найгірших тонах); нещасливий, важкий – *a black year* (чорний, нещасливий рік), *a black day* (важкий, поганий день); похмурий, поганий – *black looks* (похмурі, несхвальні погляди), *to look black* (мати незадоволений, похмурий, злий вигляд), *things look black* (справи погані), *black mark beside one's name* (негативна асоціація з людиною) [10].

Серед фразеологізмів-метафор існує група, яку об’єднує лексичне значення “потрапити в халепу”. Наприклад: *the black book* означає “чорна книга (до якої заносять прізвища осіб, що підлягають покаранню)”, *to be in one's black books* (бути зневаженим кимось), *black list* (чорний список) та *black mark* (занесення до чорного списку) [10]. В деяких фраземах дана назва кольору може позначати “безчесність”: *black conscience* (чорна, нечиста совість), *black market* (чорний, спекулятивний ринок). Загалом, найчастіше лексема *black* надає виразу негативного забарвлення та відіграє роль психологічного трактування, який несе на собі відбиток смерті, скорботи, руйнування [8].

Фразеологічні звороти *black art*, *black magic* (чорна магія) та *black sheep* (паршива вівця, негідник, нероба) виражають щось зловісне, пов’язане з темними силами, наприклад, у прислів’ї *it is not a small flock that has not a black sheep* та *there is a black sheep in every flock* (в сім’ї не без виродка) [9] за старим англійським повір’ям чорна вівця позначається печаткою диявола. Продовжують ряд фразеологізмів-метафор з компонентом *black* у значеннях “темне”, “сумне” такі вирази: *black beast* (людина, яку ненавидять), *black ox has trod on his foot* (його спіткало нещастя), *to look at the black side of things* (дивитися песимістично) та ін.

В окремих фразеологічних висловах чорний колір зводиться до значення меланхолійний: *the black dog* (хандра, нудьга) та *the black dog is on one's back* (нудитися) [13].

Також слід відмітити, що в основі метафор існує схожість як за кольоровою ознакою, так і за характерною ознакою іншого компонента - в таких фраземах семантика має інше значення: *black eye* (підбите око) лексема *eye* означає не саме око, а місце навколо нього, а *black* указує на кольорову ознаку (місце навколо ока набуває темного кольору); *black wax* (земля, що після дощу стає липкою) - компонент *wax* містить значення липка речовина, а колоронім уточнює лише колір цієї речовини. В окремих фразеологізмах *black-letter day* (будній день, звичайний, нічим непримітний день), *black flag* (піратський прапор), *the little gentleman in black velvet* (кріт), *black in the face* (багровий від гніву, напруги) лексема на позначення кольору увійшла у своєму первинному значенні, однак з часом вислови переосмислились загалом [9]. Назва кольору вносить певне емоційне забарвлення у фразеологізмах типу *black lie* (навмисна брехня) та *black ingratitude* (чорна невдячність) [3]. Інші фраземи з компонентом *black* мають “страшне”, “небезпечне” значення: *black beast* (людина, яку ненавидять), *black ox has trod on his foot* (його спіткало нещастя), *to look at the black side of things* (дивитися песимістично) та ін. Ми можемо відзначити, що фразеологізми-метафори, до складу яких входить колоронім *black*, переважною більшістю за своєю семантикою негативні.

Починаючи аналізувати фразеологізми-метафори з колоронімом *white*, слід зауважити, що основну групу становлять фраземи зі схожістю за кольоровою ознакою: *pearly white* (дуже білі зуби), *white meat* (біле м'ясо – свинина, телятина, курятина), *a white crow* (біла ворона, дивне явище), *the white trap* (біла пастка, отрута, яку вживають для полювання), *white frost* (іній, наморозь), *white caps* (білі гребені хвиль, “баранці”), *to hang out the white flag* (здатися), *white-knuckle* (турбуюча подія); *white light* (в гарному світлі); *white-slave traffic* (торгівля живим товаром); *white sale* – (продаж постільної білизни); *to wash a blackmoor white, to*

wash an Ethiopian white (займатися безнадійною справою); *to bleed white* (знекровити; обібрати до нитки, викачати гроші), *to hoist the white flag* (визнати себе переможеним); *to stand in a white sheet, to put on a white sheet* (каятися); *white horses, white noses* (білі хвилі, піна) [9].

У поєднанні з іншими лексемами *white* вживається у деяких фраземах для позначення переляку: *to show the white feather* (злякатися, виявити малодушність), *white liver* (малодушність, боягузство), *white feather* (боягузство), в цьому поєднанні компонент *white*, виокремлений з даних фразем, не має свого самостійного семантичного значення [3]. Проте серед фразеологічних зворотів з колоронімом *white* є і такі, де цей компонент, зберігаючи первинне значення: *a white man* (порядна, добре вихована людина), *white hot* (хвилюючий), *white hope* (перспективна людина), *white-haired / white-headed boy* (улюбленець), *white lie* (невинна брехня, брехня заради порятунку), *to put on a white sheet* (каятися, визнавати прилюдно свої помилки) – де семантика колороніму дуже близька до психологічного трактування білого кольору як кольору чистоти та невинності [9]. Відповідно до цього, можна зробити висновок, що в більшості фразем значення лексеми *white* має первинне значення колороніму, проте слід зауважити, що психологічний аспект також присутній у семантиці фразеологізмів: *white hands* (чесність), *white-slave traffic* (торгівля живим товаром), *white slave* (біла дівчина, яку експлуатує хазяїн), *white slaver* (поставщик живого товару) [10].

Аналізуючи фразеологізми-метафори ми маємо відзначити, що є група фразем, яка складається з двох чи більше лексем на позначення кольору. В нашому випадку це найрозповсюдженіша група - *black* та *white*. Більш вживаними фраземами цієї групи є фрази: *black and white* (поліцейський автомобіль, поліцейський, захист), *to swear black is white* (казати неправду), *in black and white* (чорним по білому, цілком ясно, зрозуміло), *black hen lays a white egg* (чорна корова та молоко біле), "black and white" (малюнок пером), *to call white black* (обстоювати очевидну неправду), *to know black from white* (розуміти все правильно), *the Red, White and Blue* (англійський державний прапор – за

кольорами, які входять до нього); *to beat somebody black and blue* (побити до синців) [9].

У деяких фразеологізмах відчутно проявляється психологічне трактування назв кольорів: *every white has its black, and every sweet sour* (все має свій зворотній бік, в усьому чистому, незаплямованому (білому) можна віднайти якесь зло (чорне)), *white light* (об'єктивно), *to stand in a white sheet* (каятися публічно), *to be white-hot* (бути розлюченим) [3]. Відповідно до цього, можна зазначити, що у метафоричних фразеологізмах вживаються колороніми як в прямій, так і в непрямій номінаціях, процес перекладу цих фразем відбувається за рахунок семантики колороніма.

Починаючи аналізувати фразеологізми-метонімії, слід зазначити, що ці фраземи базуються на метонімічному сприйнятті і, як зазначав О.В. Кунін, є переносом “найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним за суміжністю” [7, 129]. До метонімії ми віднесемо також перифрази та евфемізми, хоча відразу і відзначимо, що межа між ними досить нечітка.

До фразем-метонімії можна віднести такі групи фразем: фразеологізми на позначення професій через елемент одягу: *black and white* (захистник закону), *black coat* (священик), *black gang* (кочегар), *black shirt* (фашист), *black friar* (монах-домініканець); вислови, які позначають предмети, що містять складову об'єкту, який є основою семантики даної фраземи: *black literature* (книги з готичним шрифтом), *white letter* (латинський шрифт), *white night* (ніч без сна), *black bottle* (отрута – назва посуду вживається замість вмісту), *a white wedding* (весільна церемонія, що підкреслює невинність нареченої), *black letter* (старовинний англійський готичний шрифт) [3].

Колоронім у складі фразем-перифраз, як правило, вживається у прямій номінації: *white fuel* (екологічно чиста електрика), *black gold* (нафта), *black diamonds* (кам'яне вугілля). Нерідко й помічаємо у мовленні також перифрази, які означають людей: *black-coated workers*, *white-collared workers* [9]. Аналізуючи евфемізми, ми можемо зазначити, що їх можна розглядати передусім як образи-

символізмами: *the black man* та *the gentleman in black* (диявол), *black hand gang* (грабіжники) [3].

Проаналізувавши метонімічні, перифрастичні та евфемістичні фразеологізми з колоронімами *black* та *white*, ми можемо відмітити, що ці лексеми входять до складу фразем зі своєю первинною номінацією (позначення кольору) і не лише впливають на загальне значення фраземи, а й несуть семантичну функцію всього звороту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, нам вдалося виявити певні закономірності семантики колоронімів у складі фразеологізмів: до переважної більшості фразем з лексемами на позначення кольорів, лексеми *black* та *white* увійшли у своїй прямій номінації позначаючи колір; також зустрічаються фраземи, які містять певну психологічну семантику; у фразеологізмах-порівняннях колороніми обов'язково позначають колір, в метоніміях цей компонент також має кольорову ознаку, а ось у метафорах це відбувається не завжди; колороніми не лише впливають на загальне значення фраземи, що цілком закономірно, а й в деяких випадках виконують змістову функцію.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні стилістичних та символічних особливостей колоронімів, які входять до складу фразеологічних одиниць у художніх текстах різних стилів, жанрів, авторів.

Література

1. Балли Ш. Французская стилистика / Пер.с фр. К.А.Долинина. Под ред. Е. Г. Эткинда. / Балли Ш. – М.: Изд-во Иностран. лит., – 385 с.
2. Вибер Живопись и её средства. Вибер – К: Издательство В. Шевчук, 2004 – 160 с.
3. Алёхина А.И. Идиоматика современного английского языка. / Алёхина А.И. – Минск: Высшая школа, 2002 – 279 с.
4. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии./ Амосова Н.Н. – Л.: Наука, 1989, 1998 – 286 с.

5. Даниель С.М. Искусство видеть: о творчески способностях восприятия, о языке линий и красок. / Даниель С.М. – Л: Искусство, 1990 – 188 с.
6. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. / Мокиенко В.М.– 2-е изд., испр. и доп. — М.: Высш. шк., 1989. — 287 с.
7. Кунин, А.В. Курс фразеологии современного английского языка Текст. / А.В. Кунин. 2-е изд., перераб. и доп.- М.: Высшая школа; Дубна: Феникс, 1996.-381 с.
8. Редін П.О. Типи системних зв'язків фразеологічних одиниці у мові // Мовознавство. – 1994. - №4-5 с.50-52
9. Смит Л.П. Фразеология английского языка / Пер. с англ.А.Р.Игнатъева. / Смит Л.П. – М.: Высшая школа, 1998 – 248 с.
- 10.Спиерс Р.А. Словарь американских идиом. / Спиерс Р.А. – М.: Рус. яз. , 1991 - 464 с.
11. A Concise Etymological Dictionary of the English Language. By the rev. Walter W. Skeat.- New-York, 1993 – 456 p.
- 12.Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English.- London, 1994 – 1156 p.
13. Merriam Webster's Collegiate Dictionary (<http://www.m-w.com>).
14. Webster's Revised Unabridged Dictionary, © 1996, 1998 MICRA, Inc.
15. Longman Dictionary of Contemporary English. Third Edition. – Longman Dictionaries, 1995. – 1668 p.